

Şahmat fədaisi və yaxud qiymətli xəzinə

Hafiz HÜSEYNXANLI

Özümü xoşbəxt sayıram ki, həyatda həmişə mərəd və gözəl insanlarla, şəxsiyyəti böyük olanlara yaxınlıq və dostluq etmişəm. Həmin insanlarla dostluq və yaxınlıq etdiyimə, onlardan gördüklərimə görə insanlara olan məhəbbətim birə-beş artıb. Belələrindən biri də tanış olduğum, ilk gündən dostluq etdiyim Şəhriyar Paşa oğlu Quliyevdir.

Əbədiyyətə qovuşmasaydı, indi dostum Şəhriyar müəllimin 93 yaşı vardı. Həmin vaxtlar Şəhriyar müəllim Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının hüquq redaksiyasında böyük redaktor vəzifəsində çalışırdı. Mən isə Azərbaycan Dövlət Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsinin Xarici Verilişlər üzrə baş redaktoru işləyirdim. Şəhriyar müəllimlə 1973-cü ildə Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasından veriliş hazırlayarkən tanış olmuşdum. Bu tanışlıq sonradan dostluğa çevrildi. Şəhriyar müəllim ensiklopediyasının hüquq redaksiyasında işləməyinə baxmayaraq, şahmat və nərd oyunlarının mahir bilicisi idi. Həmin vaxtlar onun şahmata aid iki kitabı çapdan çıxmışdı.

O vaxtın adamları daha səmimi, mehriban və qayğıkeş idilər

Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı 66-cı ildə "Şahmat tariximizdən səhifələr", "Gənclik" nəşriyyatı dostum Şəhriyar Quliyevin bir kitabının çapına icazə almaq üçün mənə təqdim etdi. Kitab "Nərd oyunu" adlanırdı. Həmin kitab Baş İdarənin icazəsi ilə nəşr olundu. 1985-ci ildə mənə Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi tərəfindən Cəbrayıl rayonunda Nəşr Olunan "Xudafərin" qəzetinə baş redaktor göndərdilər. Təzə kollektiv, tanımadığım rayon, insanlar... mənə qınamayın, vallah, elə bir, o vaxtın adamları daha səmimi, mehriban və qayğıkeş idilər. Onların iç dünyalarını daha asan görmək olurdu. Cəmiyyətin ayaq tutub yeriyən eybəcərlikləri bu insanlardakı səmimiyyəti poza bilməmişdi.

Baş redaktor kimi işə başladığım 3-4 gün olardı. Qəzetdə gedəcək materialları gözdən keçirirdim ki, qapı döyüldü: -Buyurun, - dedim.

-Otağa iki nəfər daxil oldu. Onları qarşılamaq üçün ayağa durdum. Gözlərimə inanmadım.

Şəhriyar müəllim gülə-gülə mənə sarı gəlirdi. Qucaqlaşdıq, sanki otağın işığı artdı.

-Əziz dostum, təəccüblənmə mənim, Şəhriyaram. Artıq Cəbrayıla dön-

müşəm. Şahmat məktəbinin direktoru işləyirəm.

Şəhriyar müəllimi görəndə kimi həqiqətən də gözəl insanları olan Cəbrayıl mənim üçün daha da doğmalaşdı, əzizləşdi...

Cəbrayılda işlədiyim 7 il ərzində Şəhriyar müəllim kimi dostların qayğısı və köməyi sayəsində heç bir çətinliyim olmadı. Şəhriyar müəllim həmin illər ərzində şahmat və nərd oyunlarına aid onlarla məqalə çap etdirdi. Qəzetdə şahmat üzrə bütün dünya çempionları barədə maraqlı yazılar verdik. Şəhriyar müəllim Azərbaycanın klassik şairlərinin həyatından şahmatla bağlı müxtəlif yazılar yazıb dərc etdirirdi. Bu yazılarda o, Cəliləddin Naxçıvani, Əbülfəs Leylas, Qətran Təbrizi, Məshəti Gəncəvi, Nizami Gəncəvi, Xaqani Şirvani, Əssar Təbrizi, Xacə Əli Təbrizi, İmaməddin Nəsimi, Cahənşah Həqiqi, Şah İsmayıl Xətai, Məhəmməd Füzuli, Hacı Zeynaləddin Şirvani və başqa şairlərin həyatında şahmatın əsas yer tutmasından söhbət açırdı. Məsələn, Şəhriyar müəllim dahi Nizaminin şahmatı sevməsindən misallar gətirərək yazırdı: "... Nizami "Yeddi gözəl" poemasında (1197) şahmat sözünü iki dəfə işlədib. Poemanın əvvəlində əsəri tərif edərək:

- deyən şair yenə də orta əsr ənənələrinə uyğun olaraq göstərir ki, göylər Allahı yer üzündə olan bütün padşahları məhv edib, özünə yalnız peyğəmbərləri vəkil etmişdir. Şair bununla yer üzünü şahmat taxtasına, ayrı-ayrı şahları isə şahmatın fiqurlarına bənzədirək bunların hamısının "Allahın və yer üzündəki vəkili olan" peyğəmbərlərin itaətində olduqlarını qəbul edir"

Şəhriyar müəllim bir gün səhər tezdən redaksiyaya gəldi. Gözlərində sevinc var idi. Başa düşdüm ki, nəisə fərəhli bir hadisə baş verib. Soruşmadım özünün söhbəti, açmasını gözlədim. Təbii ki, hadisə ilə bağlı mənim fikrimi öyrənmək istədiyini bildirdim.

- Bilirsən, əziz dostum, - deyə sözə başladı. Həmyerlimiz görkəmli partiya və dövlət xadimi Vahid İsmayılovun oğlu Respublika prokurorluğunun məsul işçisi Mobil İsmayılov rayonda beynəlxalq şahmat turniri təşkil etmək istəyir.

-Bu, çox yaxşı olar, Şəhriyar müəllim rayonumuzun şöhrəti daha da artar. Mobil müəllimin bu işini alqışlamaq lazımdır.

Bəlkə də qanadı olsaydı uçardı

Mobil İsmayılovun şahmata və digər idmanın növlərinə maraq göstərməsi məlum idi. Şəhriyar müəllim bu xəbəri eşidəndən özüne yer tapmır, uşaq kimi çox sevinirdi. Bəlkədə qanadı olsaydı uçardı.

Haşiyə çıxaraq bildirim ki, 1991-ci ildə Respublikada ilk dəfə olaraq -Cəbrayılda "Xudafərin-91" beynəlxalq şahmat turniri keçirildi. O dövrdə respublikamızda ictimai-siyasi vəziyyətin gərginləşməsi hiss olunurdu. Dağlıq Qarabağ hadisələrinin ilkin təzahürləri artıq başlamışdı. Belə bir çətin vaxtda əyalət rayonunda, Dağlıq Qarabağla sərhəddə yerləşən Cəbrayıl rayonunda hər hansı bir beynəlxalq idman tədbirinin keçirilməsi asan məsələ deyildi. O vaxt belə bir tədbirin baş tutması əslində ilk baxışda adama xülya kimi görünürdü.

Lakin xalqın ləyaqətli oğlu Mobil İsmayılov böyük əzmkarlıq və qətiyyət nümayiş etdirərək buna nail oldu. Tədbirin təşəbbüskarı və təşkilatçısı Mobil İsmayılov sayəsində beynəlxalq turnir

bütün ölkəyə səs saldı. Əvvəlcə yarışın təşkilatı üçün təşkilat komitəsi yaradıldı. Rayonun icra başçısı təşkilat komitəsinin sədri, Şəhriyar Quliyev isə müavini seçildi. Rayon əhalisi bu idman tədbirini sevinclə qarşıladı. "Xudafərin-91" beynəlxalq şahmat turnirində iştirak etmək üçün Moskva, Sankt-Petburq, Gürcüstan ha belə Türkiyə, Yuqoslaviya, Əfqanıstan, Sudan və başqa ölkələrdən şahmatçılar gəlmişdilər.

Qonaqlar Cəbrayılda sevinc və təntənə ilə qarşılandılar. Rayon əhalisi şahmatçılara diqqət və qayğı göstərir, onları rayonun görməli yerləri, tarixi abidələri ilə tanış edir hətta evlərinə qonaq aparırdılar. Şübhəsiz ki, bütün bunlarda Şəhriyar müəllimin böyük təşkilatçılıq işi öz təsirini göstərirdi. Elə həmin günlərdə rayondakı toy məclislərinin birinə iştirakçıların və qonaqların dəvət edilməsi unudulmaz tarixi bir hadisəyə çevrildi. Turnirin sonuncu günü yarış iştirakçıları qonşu İran dövləti ilə sərhəddə yerləşən Xudafərin körpüsünə aparıldılar. Sovet hakimiyyəti dövründə bu, asan məsələ deyildi və xüsusi icazə əsasında həyata keçirilirdi. Həqiqətən çox kövrək anlar yaşandı.

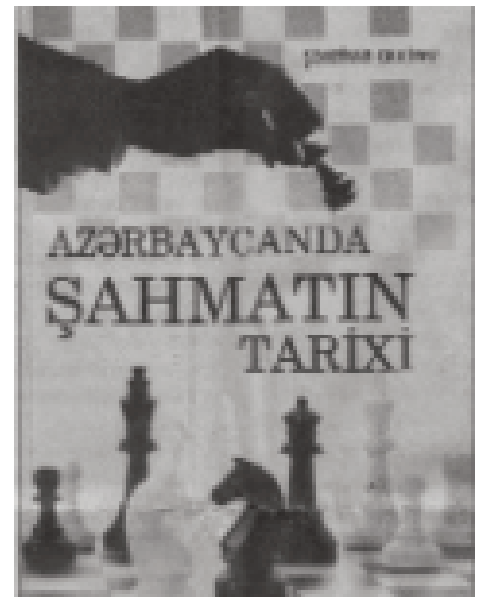
Baş ədliyyə müşaviri Mobil İsmayılov həmin vaxtlar Respublika Prokurorluğunda işləyirdi. O, 37 il ərzində Respublika Prokurorluğunda, məsul işçi sonra isə Saatlı, Sabirabad, Cəlilabad rayonlarının və Şirvan şəhərinin prokuroru vəzifələrində çalışıb Mobil müəllimin özü və o vaxtlar Cəlilabad rayonunun prokuroru olan Ələmdar Məmmədov da şahmat turnirində iştirak edirdilər. Ələmdar Məmmədov həmdə Təşkilat Komitəsinin üzvü idi. Turnirin gedişi gündəlik olaraq mətbuatda işıqlandırılır, hər axşam Azərbaycan televiziyasının "Günün Səsi" xəbərlər proqramında oyunlar haqqında məlumat verilir. Bundan başqa, yerli "Xudafərin" qəzeti xüsusi bülleten buraxırdı. Qəzetin əməkdaşları Sərməst Seyidəliyev, Qabil Əhmədov gündəlik olaraq şahmatçılarla təmasda olur. Onlardan müsahibə götürürdülər. Bir həftə davam edən şahmat turniri böyük əks-sədaya səbəb olmuşdu. Beynəlxalq turnir barədə "Komsomolskaya pravda" və "Sovetskiy sport" qəzetləri də məqalələr çap edirdi. Turnirin sonunda Azərbaycan Televiziyası da xüsusi veriliş hazırlayıb efirə verdi.

Şəhriyar Quliyev Mobil İsmayılovun rayonda şahmat üzrə beynəlxalq turnir təşkil etməsindən ağızdolusu danışır, çox fərəhlənirdi. Şəhriyarın onu bağrına basıb təşəkkür etməsinin canlı şahidi olmuşam.

31 ildən sonra ocağına qayıdan əsər

Bir haşiyə çıxmaq istəyirəm. Şəhriyar Quliyev hələ 1977- ci ildə "Azərbaycan xalqının mədəni məişətində şahmatın rolu (VI- XX əsrlər)" adlı sənədlə bir iş yazaraq Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutuna təqdim edib. Bu sənədlə monoqrafiya institutunun o zamankı rəhbərliyi akademik Ə.C.Sumbatadə, O. Əfəndiyev və T. Bünyadovun verdiyi müsbət rəy əsasında arxivə qəbul edilib. əsərin qeyri-müəyyən müddətdə nəşr edilməsi nəzərdə tutulub. Bu barədə institut müəllifə sənəd də verib. Təəssüflər olsun ki, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) arxivində it-bata düşür. Şəhriyar müəllim özü də bu barədə ürək yığılı ilə danışırdı.

Şəhriyar müəllim sevimli nəvəsi Qumru Şəhriyar babasının bu əsərini akademiyanın arxivindən axtarıb tapmaq və çap etdirmək qərarına gəlir. Bununla babasının ruhu qarşısında öz borcunu yerinə yetirmək istəyir. Gərgin axtarışlar başlayır. Qumru Şəhriyar özü bu barədə yazır: "Milli Elmlər Akademiyasının müəllifə verdiyi sənəd əlimizdə olmasın baxmayaraq, əsəri əldə etmək o qədər də asan olmadı. Tarix İnstitutunun arxivində gedən uzun müddətli təmir işləri bu məsələni xeyli yubandırdı. Təmir işləri bitdikdən sonra məlum oldu ki, əsər AMEA-nın Etnoqrafiya İnstitutunun arxivinə verilib. İki il əvvəl Tarix İnstitutunda baş verənlərlə burada da rastlaşdığım rəhbərlik onların arxivində təmir işlərinin getdiyinə görə əsəri tapıb bizə

vərə bilməyəcəklərini dedi. Nəhayət, uzun sürən araşdırmalardan sonra zəhmətimiz hədəf getmədi. 1977- ci ildə AMEA - ya təqdim edilən əsər 2008-ci ildə öz ocağına qayıtdı..."

Şahmatı həyatı qədər sevən Quliyevin tapılıb üzə çıxarılan bu əsəri indi "Azərbaycanda şahmatın tarixi" adlanır. Kitabın redaktoru və tərtib edən Qumru Şəhriyar, rəyçiləri isə akademik Teymur Bünyadov və beynəlxalq dərəcəli hakim Faiq Həsənovdur.

Beş fəsildən ibarət olan bu əsərdə müəllif 315 müxtəlif mənbədən istifadə edib. Şəhriyar müəllim bu kitabında Azərbaycan tarixində ilk qeyri-rəsmi çempiondan başlayaraq XX əsrin axırlarına qədər fəaliyyət göstərmiş şahmatçıların həyat və yaradıcılığına da toxunub.

Əbədiyyətə qovuşmuş əziz dostumuz Şəhriyar Quliyev bu əsəri ilə Azərbaycan xalqına və şahmatsevərlərə qiymətli bir xəzinə qoyub getmişdir. Allah rəhmət eləsin.